

Андрій Володимирович Янковець,

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри англійської мови
Національної академії Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький

Олена Володимирівна Янковець,

викладач кафедри англійської мови Національної академії
Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького,
м. Хмельницький

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ У КУРСАНТІВ НАВИЧОК ДІАЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ ПРИ ВИВЧЕННІ ТЕМИ «СЛУЖБА НА КОРДОНІ»

У статті розглядаються особливості формування у курсантів навичок діалогічного мовлення при вивченні теми «Служба на кордоні» в процесі вивчення англійської мови курсантами Національної академії. На основі аналізу наукової літератури робиться висновок, що першим етапом формування навичок діалогічного мовлення є усунення труднощів, пов'язаних із розвитком фонетичних, граматичних та лексичних навичок. Розглянуто особливості діалогічного мовлення курсантів при вивченні теми «Служби на кордоні»: виконання певної комунікативної функції, вмотивованість, зверненість, ситуативність, емоційна забарвленість та спонтанність. Сформульовані основні показники сформованості у курсантів вміння вести діалог: уміння починати діалог, вживаючи потрібну ініціативну репліку; швидке реагування на репліку співрозмовника; підтримання розмови, додаючи до репліки-реакції свою ініціативну репліку; стимулювання співрозмовника до розмови, виражаючи свою зацікавленість; продукування репліки різних видів; продукування діалогів різних типів.

Ключові слова: діалогічне мовлення, курсант, навчання, мовець, мовленнєвий акт, мовленнєва взаємодія.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Роль України як самостійної держави на міжнародній арені постійно зростає, а тому й зростає значення міжнародного співробітництва для розвитку української державності. Міжнародне співробітництво та потреба охорони та захисту державних

кордонів виступають передумовою потреби вивчення англійської мови. Навчання англійської мови – інтегрований процес, який включає формування вміння говоріння (усного мовлення), слухання, письма та читання. Діалогічне мовлення є видом усного мовлення, поряд з монологічним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опираються автори. Проблема навчання діалогічного мовлення є одним з найголовніших аспектів навчання іншомовного спілкування, а саме тому розвиток та розробка сучасних технологій навчання відіграють неабияку роль у підготовці висококваліфікованих фахівців немовного профілю. Окрім того, навчанню цього виду мовленнєвої діяльності приділяють, на наш погляд, недостатньої уваги як в аудиторний час, так і у самостійній підготовці [1, с. 319].

Метою статті є дослідити основні особливості формування у курсантів навичок діалогічного мовлення при вивченні теми «Служба на кордоні».

Виклад основного матеріалу дослідження. Діалогічне мовлення – це процес мовленнєвої взаємодії двох або більше учасників спілкування. Тому в межах мовленнєвого акту кожен з учасників по черзі виступає як слухач і як мовець.

Діалогічне мовлення (ДМ) виконує такі комунікативні функції:

- 1) запиту інформації – повідомлення інформації,
- 2) пропозиції (у формі прохання, наказу, поради) – прийняття / неприйняття запропонованого,
- 3) обміну судженнями / думками / враженнями,
- 4) взаємопереконання / обґрунтування своєї точки зору.

Кожна з цих функцій має свої специфічні мовні засоби і є домінантною у відповідному типі діалогу. ДМ завжди вмотивоване. ДМ (як і монологічне) характеризується зверненістю. Однією з найважливіших психологічних особливостей діалогічного мовлення є його ситуативність.

Характерною особливістю діалогічного мовлення є його емоційна забарвленість. Іншою визначальною рисою діалогічного мовлення є його спонтанність.

Діалогічне мовлення має двосторонній характер. Спілкуючись, співрозмовник виступає то в ролі мовця, то слухача, який повинен реагувати на репліку партнера [2, с. 142-187].

Оволодіння іншомовним діалогічним мовленням становить певні труднощі для курсантів, коріння яких знаходимо у специфічних рисах цієї форми мовлення.

Перша з них викликана тим, що діалогічне мовлення об'єднує два види мовленнєвої діяльності – аудіювання і говоріння. У зв'язку з цим другий партнер має зрозуміти репліку першого партнера та швидко й адекватно відреагувати на неї, тобто відгукнутися реактивною реплікою. Ось тут і виникає гальмування процесу спілкування. Трудність полягає в тому, що необхідність сприйняти і правильно зрозуміти першого партнера, з одного боку, і підготувати свою відповідь – з другого, спричиняє стан роздвоєння уваги і, як результат, неспроможність вести діалог у нормальному темпі за умови недостатнього володіння мовними засобами.

Нерідко трапляється ще й так, що розпочатий студентами діалог «завмирає» після обміну однією-двома репліками. Це спричинюється труднощами продукування саме ініціативних реплік.

Ще одна перешкода в оволодінні курсантами діалогом пов'язана з його непередбачуваністю. Діалог неможливо спланувати заздалегідь, адже мовленнєва поведінка кожного з учасників спілкування у значній мірі визначається мовленнєвою поведінкою іншого/інших партнерів. Кожному з них необхідно стежити за перебігом думки співрозмовника, часом несподіваним, а така несподіваність приводить до зміни предмета спілкування.

Методисти цілком справедливо вважають, що навчання усного мовлення слід починати із діалогу. Тоді з самого початку іноземна мова представляється як процес, як нова форма спілкування, і навчання починається із намагання

встановити комунікативний контакт як з групою, так і з окремими курсантами. Саме у діалозі найповніше проявляються творчі здібності курсанта. Адже у діалозі проявляється критичність мислення особистості [3].

Питаннями діалогічного мовлення займалися багато вчених: Е. П. Шубін, Й. М. Берман і В. А. Бухбіндер, В. Л. Скалкін і Г. А. Рубінштейн, Є. М. Розенбаум, О. О. Леонт'єв, В. О. Артемов, Ю. І. Пассов, Д. Берн, В. Апелът та багато ін. Проте ніхто доступніше за В. О. Артемова не сформулював компонентний склад навчальної комунікативної ситуації, аналізуючи комунікативні ознаки мовленнєвих вчинків: «... для сценічної актуалізації мовленнєвого вчинку важливо враховувати: хто, кому, що, навіщо, за яких обставин і з яким відношенням повідомляє (наказує, пропонує і т. п.)» [4].

З психологічної точки зору діалогічне мовлення, як і будь-який інший вид мовленнєвої діяльності, завжди вмотивоване. Проте в умовах навчання мотив сам по собі виникає далеко не завжди. Отже необхідно створити умови, в яких у студентів з'явилося б бажання та потреба щось сказати, передати почуття, тобто поставити їх у «запропоновані обставини». Крім того сприятливий психологічний клімат на занятті, доброзичливі стосунки, зацікавленість у роботі також сприятимуть вмотивованості діалогічного мовлення. Однією з найважливіших психологічних особливостей діалогічного мовлення є його ситуативність [5, с. 23].

Навчання курсантів нефілологічних напрямів діалогічного мовлення має певні особливості, а саме:

недостатність фонових знання;

труднощі при сприйманні «потокowego» мовлення;

відсутність певних граматичних структур у рідній мові;

наявність невідомих лексичних одиниць, низька здатність до прогнозування та відсутність «лексичної здогадки»;

Отже, формування навичок діалогічного мовлення тісно пов'язане із навчанням фонетики, граматики та лексики. Якщо за успіх письма та

монологічного мовлення цілком відповідний той, хто вивчає мову, то аудіювання передбачає двобічну участь, тобто адресанта та реципієнта повідомлення, адже особливості мовлення неабияк впливають на процес сприйняття та розуміння на слух. Варіативність звучання повідомлення, засіб його пред'явлення (прямий або опосередкований), помилки у мовленні – все це та ще багато інших факторів складають перелік перешкод на шляху до успішної комунікації.

Таким чином доходимо висновку, що курсанти мають володіти навичками сприйняття та розуміння усного мовлення з позиції міжкультурної комунікації, для чому їм необхідні фонові знання.

При навчанні діалогічного мовлення перед викладачем постає завдання не лише навчити курсанта певних мовних кліше, а й усунути труднощі, пов'язані із розвитком фонетичних, граматичних та лексичних навичок.

Тема «Служба на кордоні» безпосередньо стосується професійної діяльності майбутніх офіцерів-прикордонників, тому цей етап навчання іноземної мови є одним з визначальних етапів, на якому слід звернути особливу увагу на готовність курсанта вести діалог з особами, що перетинають державний кордон України. Перед викладачем постає нелегке завдання – змодельовати умови ведення діалогу у пункті пропуску та навчити курсанта застосувати попередньо засвоєні фонетичні, граматичні та лексичні знання (навички). Перед початком навчання діалогічного мовлення слід повторити матеріал наступних тем:

1. Фонетичний аспект: інтонація розповідних, запитальних та спонукальних речень, наприклад:

I am in the line of duty.

What is the purpose of your visit?/Is it your luggage?

Show me your documents, please.

2. Граматичний аспект: часові форми дієслова; пасивний стан дієслова; модальні дієслова; загальні, спеціальні, альтернативні та розділові запитання.

Where did you get your visa? (Вживання простого минулого часу) / When and where are you going to extend it? (Вживання граматичної конструкції “to be going to” для передачі майбутнього часу).

All passengers are required to take their seats (Вживання пасивного стану).

You should leave the compartment. / You must proceed to the office. (Вживання модальних дієслів)

Are you the captain of the ship? (Побудова загального запитання); What is the number of the flight? (Побудова спеціального запитання); Are you a driver or a passenger? (Побудова альтернативного запитання); This is your luggage, isn't it? (Побудова розділового запитання).

3. Лексичний аспект: лексика на прикордонну тематику, мовні кліше для ведення діалогу в пункті пропуску. Володіння тематичними ЛО є передумовою навчання діалогічного мовлення. Вивчаючи новий лексичний матеріал, курсанти застосовують його при побудові тематичних діалогів. Працюючи над презентацією діалогів, курсанти засвоюють нові лексичні одиниці (ЛО). Отже, процеси засвоєння нових ЛО з теми «Служба на кордоні» нерозривно пов'язаний з формуванням навичок діалогічного мовлення.

До тематичної лексики належать такі слова та словосполучення: *a border, check point, border-crossing point, to check documents, to enter the country, to leave the country, to detain a violator, to detect smuggled goods, to extend visa, to produce documents, to get papers ready, to leave the plane, to stay on board, to be in order* та багато інших. Існує також велика кількість мовних кліше, які доцільно застосовувати при навчанні діалогічного мовлення: *formalities are over, here are my documents, here you are, let me introduce myself, have a nice trip, welcome to Ukraine, have a nice stay in Ukraine* та інші.

Характеризуючи особливості діалогічного мовлення курсантів при вивченні теми «Служби на кордоні», слід зазначити, що їм притаманні наступні риси:

1) виконання певної комунікативної функції – запит інформації, повідомлення інформації, прийняття / неприйняття запропонованого;

2) вмотивованість (опитування з метою перевірки документів, виявлення порушника);

3) зверненість (обізнаність обох комунікантів з даною ситуацією);

4) ситуативність (прив'язаність діалогу до діяльності в автомобільному, залізничному, морському або повітряному пункт пропуску);

5) емоційна забарвленість (як зі сторони прикордонника, так і подорожуючого – привітність, ввічливість, чемність або, навпаки, агресивність, небажання виконувати вказівки);

6) спонтанність (діалог створюється на основі постійно виникаючих нових ситуацій та вимагає швидкої реакції, автоматизму навичок та готовності використання мовного матеріалу).

На нашу думку, сформованість у курсантів вміння вести діалог у пункті пропуску є важливою передумовою успішного несення служби в підрозділах та органах охорони державного кордону. Основними показниками сформованості у курсантів вміння вести діалог є уміння:

починати діалог, вживаючи потрібну ініціативну репліку.

швидко реагувати на репліку співрозмовника.

підтримувати розмову, додаючи до репліки-реакції свою ініціативну репліку.

стимулювати співрозмовника до розмови, виражаючи свою зацікавленість.

продукувати репліки різних видів: як спонукання, так і реакція.

продукувати діалоги різних типів: запит інформації, надання інформації, висловлення пропозиції та інші.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямку.

Таким чином, сформованість у курсантів вміння діалогічного мовлення є важливою передумовою успішного виконання службових обов'язків. Навчання діалогічного мовлення є складним та багатограним процесом, який характеризується наявністю певних особливостей та труднощів. Основними труднощами є моделювання умов ведення діалогу з особами, які перетинають

державний кордон України у пункті пропуску, а також навчання курсантів застосувати попередньо засвоєні фонетичні, граматичні та лексичні знання в процесі спілкування. Завданням викладача є активізувати знання курсантів з різних аспектів англійської мови з метою ефективного навчання діалогічного мовлення.

Численні аспекти вище зазначеної проблеми потребують свого подальшого дослідження, а саме урахування у процесі навчання діалогічного мовлення особливостей вимови та діалектичного різновиду англійської мови різних категорій осіб, які перетинають державний кордон України.

Список використаної літератури

1. Хорошилова, Ю. О. Проблема навчання аудіюванню студентів вчиз немовного профілю / Ю. О. Хорошилова // II Міжнародна науково-практична заочна конференція „Лінгвокогнітивні та соціокультурні аспекти комунікації”. – Харків : Харківський торговельно-економічний інститут КНТЕУ, 2014. – С. 319-320.

2. Ніколаєва, С. Ю. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах : Підручник. кол. авторів під кер. С.Ю.Ніколаєвої. – К. : Ленвіт, 2002. – 328 с.

3. Солодар, Л. В. Діалогічне мовлення – основний вид мовленнєвої діяльності при вивченні української мови як іноземної / Л. В. Солодар // «Стратегія, зміст та нові технології підготовки спеціалістів з вищою технічною освітою» : Вісник Вінницького політехнічного інституту. – №2, – Вінниця : Вінницький політехнічний інститут, 2011. – С.163–165.

4. Колодязна, В. В. Навчання діалогічного мовлення на уроках англійської мови за комунікативною методикою / В. В. Колодязна // Англійська мова та література. – 2004. – № 5,6. – С. 4–26.

5. Артемов, В. О. Обучение диалогической речи (на материале английской речи) : пос. для учителей / В. О. Артемов. – К. : Сов. Школа. – 1989. – 123 с.

Рецензент: кандидат педагогічних наук Таушан Д. В.

Стаття надійшла до редакції 7.05.2015

Янковець А. В., Янковець О. В. Особенности формирования у курсантов навыков диалогической речи при изучении темы «Служба на границе»

В статье рассматриваются особенности формирования у курсантов навыков диалогической речи при изучении темы «Служба на границе» в процессе изучения английского языка курсантами Национальной академии Государственной пограничной службы Украины имени Богдана Хмельницкого. На основе анализа научную литературу делается вывод, что первым этапом формирования навыков диалогической речи является устранение трудностей, связанных с развитием фонетических, грамматических и лексических навыков. Рассмотрены особенности диалогической речи курсантов при изучении темы «Служба на границе»: выполнение определенной коммуникативной функции, мотивированность, обращенность, ситуативность, эмоциональный окрас и спонтанность. Сформулированы основные показатели сформированности у курсантов умения вести диалог: умение начинать диалог, употребляя нужную инициативную реплику; быстрое реагирование на реплику собеседника; поддержание разговора, прибавляя к реплике-реакции свою инициативную реплику; стимулирование собеседника к разговору, выражая свою заинтересованность; продуцирование реплики разных видов; продуцирование диалогов разных типов. Делается вывод, что сформированность у курсантов умения диалогической речи является важной предпосылкой успешного выполнения служебных обязанностей.

Ключевые слова: диалогическая речь, курсант, обучение, говорящий, речевой акт, речевое взаимодействие.

Yankovets A. V., Yankovets O. V. Peculiarities of formation of dialogic speech skills of cadets while studying the topic «service at the border»

The peculiarities of formation of dialogic speech skills of cadets during the study of the topic "Service at the border" in the process of learning English by the cadets of the Bohdan Khmelnytskyi National Academy of State Border Service of Ukraine have been considered in the article. Based on analysis of the scientific literature it has been concluded that the first stage of the skills of dialogical speech is to eliminate the difficulties associated with the development of phonetic, grammatical and lexical skills. The features of dialogical speech of cadets in the study of the topic "Service at the border": perform a communicative function, motivation, turning, situational, emotional coloring and spontaneity have been reviewed.

From the psychological point of view the dialogic speech, like any other kind of speaking, is always motivated. However, in terms of training, a motive itself is not always present. So the conditions must be created in which the cadets would have the desire and the need to say something, to convey feelings that put them in the "proposed circumstances." Besides, the favorable psychological climate in class, friendly relations, interest in the work will also promote the dialogical speech. One of the most important psychological features of dialogue speech is its situational character. The skills of dialogical speech are closely connected with the study of phonetics, grammar and vocabulary. If the success of writing and monologue speech

entirely depend on the learners, the listening involves double headed participation of a message sender and a recipient, as features of speech greatly affect the process of perception and listening comprehension. Variability of message sounding, the means of its presentation (direct or indirect), and errors in speech are all and many other factors making obstacles to successful communication.

The basic indicators of formation of the cadets ability to conduct a dialogue have been formulated: the ability to start a dialogue using appropriate initiative conversational turn; rapid response to a conversational turn of an interlocutor; maintaining a conversation adding own initiative conversational turn to a reaction replica; stimulating of an interlocutor to a talk expressing own interest; production of replicas of various kinds; production of various types of dialogues.

It is concluded that formation of the cadets' ability to conduct a dialogue is an important prerequisite for the successful execution of their service duties. Teaching dialogic speech is a complex and multifaceted process that is characterized by certain peculiarities and difficulties. The main difficulty is to simulate the conditions of a dialogue with people who cross the state border of Ukraine at a border crossing point as well as training of cadets to apply previously learned phonetic, grammatical and lexical knowledge in the process of communication. The task of the teacher is to intensify the knowledge of cadets in various aspects of English for effective teaching of dialogic speech.

Keywords: *dialogical speech, student, teaching, speaker, speech act, talk exchange.*